

LA LLENGUA, EIX VERTEBRADOR DEL PROJECTE
DE LA BRESSOLA

OLATZ DE BILBAO ROIG I LLORENÇ GENESCÀ FERRER

La Bressola

Resum

Aquesta ponència descriu el context i els plantejaments de La Bressola, una associació creada a Perpinyà l'any 1976 per a promoure una xarxa d'escoles que practiquen la immersió lingüística en català a les comarques de Catalunya del Nord. Amb l'objectiu d'aturar el procés de substitució lingüística i recuperar la llengua i la cultura catalanes a les comarques nord-catalanes, La Bressola desenvolupa la immersió lingüística amb una metodologia particular, que transcendeix l'aula, per tal que els seus alumnes aconseguixin un bon domini del català, l'usin naturalment i hi tinguin un vincle positiu.

Paraules clau: La Bressola, immersió lingüística, llengua catalana a la secundària, Catalunya del Nord, oralitat.

LANGUAGE, THE BACKBONE OF LA BRESSOLA

Abstract

This chapter describes the strategies adopted by La Bressola, an association created in Perpinyà in 1976, to promote a network of Catalan-immersion schools in Northern Catalonia (the Catalan-speaking areas of France) with the goal of arresting the encroachment of French on Catalan language and culture among the local population. In La Bressola schools, language immersion is applied in accordance with a particular methodology, which transcends the classroom. As a result of this approach, the mastery achieved by students permits them to use Catalan language comfortably in any context while establishing a positive link between speaker and language.

Keywords: La Bressola, immersion, Catalan language in secondary school, Northern Catalonia, orality

Primerament, voldríem agrair als organitzadors la voluntat de convidar avui i aquí La Bressola, portar també al simposi la realitat de la Catalunya del Nord i tenir cura de dibuixar sencer el mapa del país. Tanmateix, és una mica complicat emmarcar la nostra ponència en el tema del simposi «llegir, escriure, parlar a l'aula», ja que és tota l'estructura i el funcionament de La Bressola que es posen al servei d'aquest «llegir, escriure i parlar» i, per tant, ens veiem obligats a sortir de l'aula, posar context i explicar els fonaments de la immersió lingüística a La Bressola. Ens permetem, doncs, de centrar-nos sobretot en el parlar i esperem que, malgrat aquesta visió més general, es puguin extreure idees i experiències de la nostra intervenció per a treballar a l'aula.

1. CONTEXT

La Catalunya del Nord va ser annexionada el 1659 per França i el 2 d'abril de 1700 Lluís XIV va publicar l'edicte que prohibia l'ús legal de la llengua: «El català repugna i és contrari a l'honor de la nació francesa». Actualment, l'edicte del 1700 reverbera encara en l'article 2 de la Constitució francesa: «La llengua de la República és el francès». Si bé és cert que la repressió lingüística s'inicia fa més de tres segles, hi ha un detonant que interromprà definitivament la transmissió familiar del català al segle xx: la implantació de l'escola estatal francesa amb el francès com a única llengua vàlida, amb mètodes pedagògics coercitius i la transmissió sistemàtica dels valors d'un estat centralista i homogeneïtzador. Aquest procés té lloc d'una manera generalitzada després de la Segona Guerra Mundial. Les famílies, per donar l'estatus i l'oportunitat de ser ciutadans de ple dret a llurs fills, deixaran de parlar-los la llengua pròpia. El francès, doncs, esdevindrà la llengua del progrés i el català (i el basc, i el bretó, i l'occità...) quedarà assimilat a la inferioritat i al desprestigi social.

És enmig d'aquest procés de substitució lingüística que neix La Bressola, l'any 1976, per a promoure una xarxa d'escoles associatives que practiquin la immersió lingüística en català. L'objectiu és clar: engagar un procés de recuperació lingüística i cultural a la Catalunya del Nord i tornar a lligar al català adjectius com ara «propí», «digne», «valuós» i «modern».

La primera escola La Bressola obre les portes el setembre de 1976 a Perpinyà amb set alumnes i, actualment, la xarxa associativa ja disposa de nou centres (set d'infantil i primària i dos de secundària) i 1.100 alumnes. Malgrat ser un creixement significatiu, és insuficient, tenint en compte que La Bressola no pot assumir la demanda d'escolarització en català que afronta curs rere curs.

L'enquesta d'usos lingüístics a la Catalunya del Nord (EULCN) publicada l'any 2015, un estudi impulsat per la Direcció General de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya, el Consell Departamental dels Pirineus Orientals i l'Institut Franco-català Transfronterer (IFCT) de la Universitat de Perpinyà Via Domícia, és una mostra evident de la situació precària de la llengua, de la constatació de la interrupció de la transmissió lingüística familiar i del gairebé marginal ús social del català. Malgrat això, hi ha una tendència a l'alça pel que fa a les competències de lectura i escriptura de la població respecte al 2004, així com una percepció més positiva del català com a llengua de futur. El paper que hi juga l'escola, doncs, és innegable.

Davant d'aquesta situació, el que caracteritza La Bressola no és només el fet de ser una escola com les altres amb la particularitat de fer servir el català com a llengua d'ensenyament. La Bressola ha de tenir un enfocament que li permeti, en la situació d'extrema precarietat de la llengua catalana i amb un 90 % d'alumnes francòfons, assolir dos objectius fonamentals: l'ús habitual de la llengua per part dels mainatges i una competència lingüística prou alta perquè els alumnes trobin més còmode fer servir el català com a llengua del pensament i de l'espontaneïtat. Aquests objectius s'aconsegueixen gràcies a la immersió real que es practica i que se sustenta en els següents pilars fonamentals:

1. *La verticalitat*: les classes s'organitzen per cycle i, per tant, els infants més grans són també referents lingüístics per als més petits.
2. *El treball per projectes*: les metodologies cooperatives permeten que l'ús de la llengua sigui significatiu. Els mainatges acaren idees, consensuen, expliquen, demanen...
3. *La participació*: els alumnes se fan seua l'escola a través d'espais de participació que els permeten ser actius en l'organització de la vida al centre.

A més a més, una obvietat essencial: tots els espais de l'escola tenen la mateixa importància lingüística i, sense personal extern, és l'equip docent qui s'encarrega de dinamitzar i dotar de sentit les acollides del matí, els menjadors, els patis i els estudis de la tarda. En tots aquests espais, el paper del mestre és d'acompanyant de la conversa i el joc. És referent lingüístic, però també model en la gestió del conflicte, l'escolta, la relació... i acaba facilitant la corresponsabilització, és a dir, dona eines als mainatges perquè puguin implicar-se en l'objectiu comú, un element inqüestionable per tal que el projecte reïxi. La cura de la llengua s'associa, doncs, al benestar dels mainatges i humanitza el funcionament de l'escola. En essència, el que fa La Bressola és replicar una estructura familiar que permet als infants crear un vincle afectiu amb la llengua.

Evidentment, per implantar aquest sistema és necessari que l'equip docent se senti seu el projecte i s'hi adhereixi, i que les estratègies lingüístiques no només s'apliquin a l'aula sinó també en tots els espais. En aquest sentit, l'anticipació, la reformulació, la correcció, entre d'altres, no són estratègies exclusives de la classe de llengua, sinó que s'apliquen en tot moment i a tots els espais, dins i fora de l'aula.

D'altra banda, cal que l'escola també sigui una porta d'accés a la llengua per a les famílies dels mainatges escolaritzats a La Bressola. En aquest sentit, i més enllà de la cura lingüística que es té en tota la comunicació amb les famílies, tots els centres de La Bressola ofereixen classes de català gratuïtes, de les quals s'ocupen els mateixos mestres. Aquestes classes també permeten a les famílies tenir un accés privilegiat a la vida del centre i als aprenentatges dels mainatges.

Malgrat que aquestes premisses són compartides a tots els centres de La Bressola, la manera com s'articulen a la secundària ha de tenir en compte una estructura i condicionants diferents. Cal subratllar, a més, que l'adhesió natural dels mainatges en la participació de l'adult que es viu a infantil i primària, en l'adolescència no succeeix de la mateixa manera i, per tant, les estratègies per a crear un vincle amb els alumnes a secundària han de tenir-ho en compte.

2. LA LLENGUA A LA SECUNDÀRIA

Des del setembre de 2003, La Bressola disposa d'un primer centre d'ensenyament de secundària, que es trasllada als locals actuals el 2008 amb el nom de Col·legi La Bressola - Pompeu Fabra, al vilatge del Soler. Aquest centre té actualment dues línies per als cursos de sisena (6è de primària), cinquena (1r de l'ESO), quarta (2n de l'ESO) i tercera (3r de l'ESO). Amb un total, aquest curs 2022/2023, de 191 alumnes. Actualment, podem parlar de la consolidació del col·legi Pompeu Fabra com a centre de referència i de qualitat. Va néixer amb l'objectiu de donar continuïtat a l'ensenyament en català i als valors i els projectes de les escoles. Els pares i mares dels alumnes s'aglutinen entorn de l'Associació de Famílies (AFA) del col·legi, que du per nom «Tots Plegats» i contribueix a la dinamització del centre.

Des del curs 2018/2019, l'edifici del Soler ha anat quedant petit per atendre les demandes dels infants que volen seguir llurs estudis de secundària obligatòria a La Bressola. Per aquesta raó, el curs 2021/2022 es va crear una classe provisional en el si de La Bressola de Sant Galdric, ubicada a Perpinyà. Enguany, ja s'ha trobat un emplaçament per a aquest segon col·legi de La Bressola, a la costa rossellonesa. El Col·legi La Bressola - Mas Rosselló, situat a la vila de Canet de Rosselló, va obrir el setembre de 2022. Situat en una antiga masia catalana, el centre escolar té una quarantena d'alumnes repartits en una classe de sisena i una de cinquena, i se suma als vuit centres d'ensenyament immersiu en català de l'Associació. D'altra banda, La Bressola continua treballant en el projecte de Liceu (batxillerat) al monestir del Ver-

net, a Perpinyà, un espai vital per al desenvolupament de l'ensenyament immersiu del català a la Catalunya del Nord.

El projecte que es planteja als dos col·legis de La Bressola té com a objectiu continuar avançant en la línia de recuperar els elements més essencials de la pedagogia de les escoles de primària: verticalitat, projectes i participació (especialment després de les problemàtiques causades per la pandèmia). És vital d'enfortir aquests pilars metodològics que tenen com a finalitat la immersió, objectiu final de La Bressola. L'essència metodològica dels col·legis i l'esperit de família dels centres són eines que permeten que els infants puguin sentir i viure el català com una segona llengua familiar.

Per tal de poder desenvolupar i desplegar aquesta metodologia, cal comptar amb la complicitat de l'equip. Un equip que cal que treballi amb les mateixes premisses i seguint la mateixa metodologia que la mainada. Un dels aspectes més crucials a l'hora de comptar amb aquesta implicació de l'equip és precisament que aquest equip existeixi. Per fer-ho, cal garantir que aquells que arriben nous es trobin formats i acompanyats per una estructura que els sostingui. Aquesta estructura està formada per diversos engranatges: un acompanyament des de la direcció pedagògica de l'Associació, un sistema de tutors entre l'equip de professionals de la casa, amb visites formatives, i l'acompanyament dels veterans de l'equip de secundària. Aquest acompanyament, que funciona de manera vertical, alhora que horitzontal, està articulat en els següents eixos:

1. Immersió, com fer-la
2. Objectius de centre i de cada curs
3. Claustres i organització interna
4. Tutories
5. Projectes vers l'exterior
6. Tallers
7. Les comissions, la participació activa dels mainatges en la vida del centre

Aquest acompanyament se fa amb un treball previ de l'equip, que elabora tota la documentació necessària en relació amb els eixos de

treball, i que serveix a les noves incorporacions a manera de guia. És evident, però, que tota aquesta documentació no pot suplir l'acompanyament en el dia a dia de la vida al centre i el suport que els membres de l'equip es donen en les situacions quotidianes. Cal, ja que és el tema del simposi, que fem referència al fet que treballar la immersió amb els mainatges és un gest pedagògic que s'ha d'aprendre i que en molts casos requereix de model i de temps per reeixir.

L'equip ha d'estar plenament implicat en un projecte de centre que enforteix aquest col·legi familiar, proper, acollidor i excel·lent que se cerca. Es tracta d'uns centres especialitzats en el treball de la llengua (la immersió) i en el seu domini i amb un objectiu final: la vinculació emocional de l'infant amb el català. Uns centres que promouen:

1. El treball per projectes, amb el qual els alumnes aprenen a conèixer, a fer, a ser i a conviure.
2. Les comissions, on els mainatges desenvolupen una ment oberta i crítica, encuriosits pel món, amb autonomia i respecte cap a un mateix, els altres i l'entorn.
3. El desenvolupament d'eines que ajudin els infants a ser capaços de cooperar, treballar en equip i viure en col·lectivitat.
4. Els professors, no com a especialistes d'una matèria en particular, sinó com a adults de referència.
5. Totes aquestes estratègies i metodologia estan al servei de fer viure en català uns nois i noies que tenen el francès com a llengua familiar i d'ús. Per tant, l'objectiu és que siguin plenament competents en llengua catalana i coneixedors del seu país, la Catalunya del Nord, des del respecte i l'estima.

2.1. Projectes de centre

En aquesta línia, aquest curs 2022-2023 l'equip dels col·legis de La Bressola ha platejat diversos projectes amb l'objectiu de fer viure aquest projecte d'arrelament al territori. Les sortides pedagògiques (Visa pour l'Image, Museu Rigau-exposició Monfreid-Gauguin, Memorial del Camp de Ribesaltes, Castell de Castellnou dels Aspres,

l'Arborètum de Canet o el Museu de Talteüll, per exemple). També s'han iniciat altres activitats, com els tallers de rugbi fets a les hores d'Associació Esportiva (els migdies).

En aquest marc, s'ha planificat treballar setmanalment amb un periodista del territori, Sebastià Girard, de Ràdio Arrels, el tema dels mitjans de comunicació per donar difusió als projectes i els aprenentatges dels infants i fer-los més significants i significatius per ells mateixos. El projecte, anomenat «Bressolaires», és fet en català, en grups verticals i d'una manera cooperativa. Els grups són formats per alumnes de diverses classes i nivells, i, per tant, aprofundeixen en un sistema que té com a objectiu l'estimulació de les competències dels alumnes adoptant un rol de formador, en funció de la seva edat. Alhora, els més petits sempre tenen la possibilitat d'anar molt més lluny en els aprenentatges i també serveixen d'estímul per als més grans.

Es tracta, d'una banda, de la creació de càpsules radiofòniques setmanals, de formats i continguts variats, d'una durada aproximada de tres minuts cadascuna. A partir de les matèries que ensenyen i dels tallers que duen a terme cada dijous a la tarda, aquests últims basats en les seves aptituds personals en diversos àmbits (música, dansa, teatre, cuina, cultura, etcètera), des de les diverses matèries es produeix el material que serà utilitzat, cada setmana, per crear aquestes càpsules radiofòniques. Aquesta activitat es beneficia de la intervenció del periodista Sebastià Girard i del suport d'un professor. Cada setmana, un grup diferent de 4/5 alumnes s'ocupa de la producció de la càpsula (pòdcast). Una d'aquestes temàtiques es refereix a les activitats i la vida del país i dels seus habitants.

D'altra banda, després d'un temps de reflexió sobre temes com la informació en general, les xarxes socials o els mitjans de comunicació, s'han creat espais de reflexió i de difusió d'idees per als joves. Els pòdcasts seran difosos per Ràdio Arrels, la ràdio associativa en català de la Catalunya del Nord, així com a través de les xarxes socials i altres espais de comunicació de La Bressola, i es comparteix així amb l'exterior i les famílies la feina feta i els aprenentatges dels mainatges.

Altres projectes:

1. Participació en el Concurs Tísner de creació de Jocs de Taula, organitzat per Plataforma per la Llengua.
2. Participació dels dos centres, per sisè any consecutiu, en el Premi del Llibre Vivent, organitzat per la Mediateca de Perpinyà. Lectura i treball de les cinc lectures per nivell i organització de les votacions finals per a la festa de Sant Jordi.
3. Combat de Glosa del 3 d'abril a l'escola La Bressola del Soler. Un combat en el qual les escoles de primària i els col·legis formen equips per glosar (fent nyacres i garrotins).
4. *L'Odissea* és el centre d'interès de La Bressola d'enguany. Això significa que durant tot el curs els alumnes descobreixen aquest clàssic de la literatura universal, i que a La Bressolada, la festa de les escoles catalanes, interpreten una cantata creada al voltant d'aquesta història. Pel que fa a la secundària, els alumnes llegeixen durant el curs dues adaptacions diferents de l'obra (una adaptació adequada a cada franja d'edat). Les lectures són acompanyades de sessions d'introducció i d'un treball fet al centre i a casa per submergir l'infant en la història. Aquest treball es fa de manera coordinada entre les àrees de llengua, història i la tutoria, i implica així diverses matèries en el projecte.
5. Participació en la creació de l'Exposició sobre Joc i Gènere, conjuntament amb el Museu del Joguet de Figueres i el Centre de Formació Professional Català. El propòsit de l'exposició és identificar els estereotips de gènere en els joguets que han afectat els infants i encara els afecten. Els jocs i els joguets esdevenen un mitjà de transmissió de valors, capacitats, habilitats, creences... que nens i nenes aprenen de forma inconscient i que els encasellen en models i rols diferents de masculinitat i de feminitat. L'objectiu és la creació d'una exposició itinerant sobre joguets i gènere per a l'àmbit educatiu: un recurs de qualitat socialment i pedagògicament innovador, adreçat a la comunitat educativa per tal de treballar la igualtat de gènere en l'àmbit escolar i així contribuir a una societat més justa i equitativa. Els mainatges dels dos col·legis hi han participat conjuntament amb els infants de cicle supe-

rior de les escoles a través d'un grup motor que es reuneix periòdicament amb les especialistes del museu encarregades de la creació de l'exposició. El grup motor articula i fa de pont entre els alumnes de les classes i els responsables del museu i de l'exposició.

6. Participació en un espectacle sobre les faules de La Fontaine, creat per professionals del Conservatori Montserrat Caballé de Perpinyà. Aquest espectacle, que es farà en català, implica els mainatges i els docents, que llegiran, traduiran i interpretaran algunes de les faules en un espectacle que serà escenificat per Sant Jordi amb el Conservatori de Perpinyà.
7. La setmana del 8 de març, Dia Internacional de la Dona Treballadora. Es preveu fer, del 6 al 10 de març, una setmana amb les nostres dones referents, bo i convidant àvies, mares i dones rellevants per a la vida dels mainatges. Alhora, hi ha un projecte de donar als espais dels col·legis (passadissos, places, accessos...) noms de dones rellevants de la Catalunya del Nord.

2.2. Les «sallides»

Les sortides donen als mainatges la possibilitat de descobrir el país i el seu entorn i, des del punt de vista lingüístic, permeten treure la llengua fora del centre, alhora que reforcen l'oferta didàctica en català d'entitats, associacions, institucions i altres organismes en un entorn molt hostil, on el català té una presència molt minsa. De retruc, els membres de l'equip es converteixen en creadors de continguts i materials en llengua catalana que poden ser d'utilitat a aquests organismes i en altres centres de La Bressola.

Algunes de les sortides previstes per aquest curs són el Visa, el festival de fotoperiodisme de Perpinyà, Bellestar, el Palau dels Reis de Mallorca, el Museu Rigau, el Museu d'Art Modern de Ceret, la Mediateca de Perpinyà, el Centre de Recuperació de Tortugues de l'Albera, el monestir de Santa Clara al Vernet, Empúries i el Camp de Ribesaltes, entre d'altres.

2.3 Els tallers

Els tallers són uns espais fixos a la setmana on els infants dels col·legis aprofundeixen en coneixements i competències en certs àmbits proposats pel professorat. Els dijous a la tarda, durant dues hores, diversos professors proposen una sèrie de tallers que responen a interessos compartits entre els infants i els adults. A inici de curs, l'equip presenta els tallers en una jornada de mostra de les diverses opcions. Cada alumne té la possibilitat de triar-ne quatre que siguin del seu interès. Entre aquests tallers, n'hi ha de dansa, arqueologia, mitjans de comunicació, esport, llengua, nutrició i salut sexoafectiva, música, art i botànica.

Els alumnes són agrupats en funció dels seus interessos; per tant, els grups són plenament verticals, amb alumnes de totes les edats, la qual cosa permet que la llengua sigui molt més present, alhora que els alumnes, independentment de la seva edat, amb més competència lingüística, facin de model als altres.

3. PER CONCLOURE

En definitiva, el sistema que aplica La Bressola és viu, es nodreix i construeix a través de l'experiència de les persones que hi han treballat i hi treballen, de llur passió per la llengua i l'escola. No és un sistema definit i tancat, sinó que afronta els reptes i cerca solucions, sense perdre mai de vista l'objectiu inicial: la recuperació de la llengua i la cultura catalanes. Una recuperació que s'inicia quan els mainatges escolaritzats a La Bressola viuen el català com una llengua familiar.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- BRESSOLA (2007): *La Bressola, La realitat d'un somni. Trenta anys d'escoles catalanes a la Catalunya del Nord*, Barcelona: Edicions de 1984.
- DIRECCIÓ (2015): *Direcció General de Política Lingüística, Coneixements i usos lingüístics a la Catalunya del Nord*. Barcelona: Generalitat de Cata-

- lunya, Consell Departamental dels Pirineus Orientals, Institut Franco-català Transfronterer de la Universitat de Perpinyà.
<https://llengua.gencat.cat/web/.content/documents/dadesestudis/altres/arxius/EULCN_2015_principals_resultats.pdf>
- FRANQUESA (s/d): Francesc Franquesa i Oller, «Immersió lingüística a les escoles La Bressola. El sistema ASC». <https://www.bressola.cat/sistema_ASC.pdf>
- LE BIHAN (s/d): Joan Pere Le Bihan, «La Bressola: nou sistema d'immersió lingüística». <https://www.bressola.cat/immersio.pdf>.
- SOLER (2022): Emma Soler, *El rol de l'afecte en l'ensenyament immersiu. El cas de La Bressola de Pesillà*, Perpinyà: Universitat de Perpinyà Via Domícia.